BIBLIOTECA ATENEULUI ROMÂN

Nr. 29

SPICUIRI MARINE
IN
POEZIA EMINESCIANĂ

CONFERINȚĂ ȚINUTĂ LA ATENEUL ROMÂN IN ZIUA DE 8 MARȚIE 1942

DE

I. GR. PERIEȚEANU

BUCUREȘTI
TIP. „UNIVERSUL" S. A. R. — STR. BREZOIANU Nr. 23-25
1943

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

BIBLIOTECA ATENEULUI ROMAN

Nr. 29

SPICUIRI MARINE
IN
POEZIA EMINESCIANĂ

CONFERINȚĂ ȚINUTĂ LA ATENEUL ROMÂN IN ZIUA DE 8 MARTIE 1942

DE

I. GR. PERIEȚEANU

BUCUREȘTI
TIP. „UNIVERSUL" S. A. R. — STR. BREZOIANU Nr 23-25
1 9 4 3

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

Se afirmă, în genere, că Eminescu n'a cântat marea, ca şi cum cantitatea versurilor, singură, ar determina existenţa unui ecou marin in sufletul care a cuprins plenitudinea frumuseţii şi a lumii.

Poetul este cutia de rezonanţă a naturii.

Deşi persoanele sensibile reverberează, uneori, jocul imaginelor, doar poetul ştie să grupeze această diversitate individualizată, a fiecăruia, în unitatea emoţională a operei de artă. Frumuseţea, oricărui domeniu ar aparţine, nu poate rămâne în afara conceptului creaţiei, chiar dacă un anume aspect ar indica altcum primatul conştiinţei artistului. De aceea, considerând evoluţia unei opere dintr'un punct de vedere bine determinat, cum e cazul de faţă, puţin interesează unde şi când ap r osebitele aspecte ce ne preocupă în special.

Şi pentrucă imaginea este prima formulă a emoţiei artistice, mai înainte de a păşi la analiza marinelor, e necesar şi cu totul interesant să ne oprim, fugarnic, resfirând, ici şi colo, celebrele stihuri, spre a deosebi, în înflorirea neegalată a poeziei eminesciene, buchetul de miresme tari al mării eterne.

Regretăm numai că, deocamdată, însemnările noastre trebue să se limiteze la poeziile tipărite în timpul vieţii, astfel cum ni le prezintă volumul întâi, apărut în 1939, din magnifica ediţie critică a poetului Perpessicius, în curs de tipărire la Fundaţiile Culturale Regale, afară de unele postume, pentru cari am utilizat ediţia Constantin Botez, apărută în 1933 la Cultura Naţională. In ediţia Botez, poeziile lui Eminescu sunt împărţite în cinci grupe, după ordinea strict cronologică a publicării lor. Grupa IV este alcătuită din şase poezii, tipărite după moartea poetului, între 1889—1902. Cum *Scrisoarea V*

https://biblioteca-digitala.ro

(Dalila), a apărut, însă pentru întâia oară în *Epoca Ilustrată* din 1 Ianuarie 1886, ediția Perpessicius o înglobează ciclului poeziilor tipărite în timpul vieții poetului. Rămân, așa dar, cinci postume: *Stelele 'n cer, Oricâte stele, După ce atâta vreme, Apari să dai lumină* și *Dintre sute de catarge*. Vom vedea mai departe că numai una din ele, *După ce atâta vreme*, n'are nici un contact cu marea.

Prin caleidoscopica înșiruire a imaginelor, se poate urmări cum, dela vehicularea comparativă, metafora se ridică până la concepția plină de sensuri a imaginei cretoare. Viața se leagă, pe nebănuite căi și în mod indisolubil, de irealitatea pe care poetul o îndrăgește, ca singura permanență a modului său de a fi și, de cele mai multe ori, a lumii însăși. Imaginea, peste oglindire, e o transpunere întregită de temperamentul artistului, așa precum toate lucrurile sunt, în definitiv, ceeace reprezintă ele însele, dar și ceeace credem noi despre ele. Iar adevărul nu-i decât echilibrul dintre imagine și realitate, adică echivalentul așa numitei intuiții, care aparține poeziei, chiar atunci când e vorba de matematica pură.

Găsim, la Eminescu, versuri quintesențiale, în cari se cuprinde marea, precum într'o iconiță se resfrânge cerul și viața de dincolo de moarte a sufletului creștin.

Scrise sub influența romantismului german și pline de erotismul suav al tinereții, primele poezii ale marelui nostru liric se raportă la valoarea sensorială a imaginelor:

Ca Eol ce sboară prin valuri și țipă
Fugarul usor
Nechiază, s'aruncă de spintecă 'n pripă
Al negurei flor
(O călătorie în zori, 1866, VII, XVI)

Așa marinarii pe mare îmblând,
Izbiți de talazuri, furtune,
Izbiți de orcanul ghețos și urlând,
Speranța îi face de uită de vânt
Si speră la timpuri mai bune.
(Speranța, 1866, VII)

Sublim e însă cântul când țipă și ea'n goană
Tulazurile negre ce turbă, se răstoarnă,
Si spumegă ca furii și urlă 'ngrozitor.
(La Heliade, 1866, III, 4—6)

https://biblioteca-digitala.ro

In marginea citatelor versuri, remarcăm puternicul efect dinamic obținut prin întrebuințarea comparațiilor marine.

Dar, curând, imaginea instelează arderea emoției:

Ostirile-i alungă în spaimă înghețată.
Cu sufletu 'n ruină un rege-asirian,
Cum stâncilor aruncă durerea-i inspumată
Gemândul uragan

. . . . . .

Un ocean se'mbată pe-al valurilor joc

. . . . . .

Iubesc precum iubește pe-o albă vijelie
Un ocean de foc.
(*Amorul unei marmure*, 1868, 1; III; 1; VII 3—4)

încât putem spune că asistăm la umanizarea jocului imagistic.

Submanuscrisele Elena și Marta, astfel intitulate și publicate pentru întâia oară în întregimea lor în ediția Perpessicius, înnumără, primul 6 și celălalt 39 poeme, prescrise de Eminescu în 1867 și 1869—1870, conținând versuri și chiar bucăți exclusiv închinate mării. Din s. ms.-ul Elena menționăm terținele poeziei *Serata*, ce s'ar putea intitula Cântecul Ondinei. Din s. ms.-ul Marta poemele: *Unda spumă*, *Când marea...*, *Cine-i* (din drama „Steaua Mării") și *Lida*, ultima fiind o ușoară reminiscență heiniană. Toate au o valoare mai mult documentară și întrucât ne interesează, fiind reluate în parte în poemele definitive, trecem fără a insista asupra lor.

Se cuvine relevat rolul special al imaginei marine, în poemele din și după 1870.

Când privesc zilele de-aur a scripturilor române,
Mă cufund ca într'o mare de visări dulci și senine

. . . . . .

Sau văd nopți ce 'ntind deasupră-mi oceanele de stele

. . . . . .

Visul apelor adânce și a stâncilor cărunte

. . . . . .

Noi cârpim cerul cu stele, noi mânjim marea cu valuri

. . . . . .

Rămâneți dar cu bine, sânte firi vizionare.
Ce făceați valul să cânte, ce puneați steaua să sboare.
(*Epigonii*, 1870, I, 1: 2, 4; XIV, 2; XIX, 1—2).

https://biblioteca-digitala.ro

Pentru a distinge şi mai mult strălucirea trecutului, poetul se referă, după bine cunoscutul procedeu romantic, la nesiguranţa şi materialitatea concepţiei prezentului. Dacă urmărim tehnica ce pune în valoare imaginele de contrast, rămânem uimiţi de marile efecte realizate de poet, prin jocul, paralel, al aspectelor pozitive şi negative, de-alungul aceloraşi imagini. Cerului cârpit cu stele şi mării mânjite cu valuri, ca valori improvizate, după ce stabilise, încă dela început, platforma ideologică a poemului: marea de visări dulci şi senine sau noaptea oceanelor de stele, poetul le opune, ca valori idealizate, euritmia valului sonor şi luminosul sbor al mişcărilor astrale. Tendinţa critică a poemului rezultă, astfel, din chiar echilibrul acestor aspecte, meşteşugit grupate şi adăugând, tonului vădit polemic, atmosfera de vis în care se scaldă şi întinereşte frumuseţea versului.

Intre 1870—1872, Eminescu lucra la o poemă ciclică a succesiunii măririlor şi decăderilor, intitulată *Panorama deşertăciunilor. Egipetul*, dacă e să ţinem seama de consemnările şedinţelor dela *Junimea*, citate în comentarul ediţiei Perpessicius, nu-i decât un fragment, deplin realizat, al acestui mare proiect. Ca să putem aprecia cu câtă grijă şi siguranţă s'a orientat Eminescu în splendida lui evocare, trebuie să citim impresiunile de călătorie ale unui alt mare poet, Blasco Ibanez, pline de admirabile descripţii şi bogate referinţe istorice asupra străvechei civilizaţii. Şi nu mică ne este surpriza, constatând că versurile nu numai coincid, dar uneori depăşesc şi anticipează cu peste o jumătate de secol observaţiile romancierului iberic.

Cu referire la imaginele marine, putem cita:

Nilul mişc'a lui legendă şi oglinda-i gaben-ciară
Către marea liniştită ce înnecă al lui dor.

. . . . . ,

Memfis . . . . . .

. . . . . ,

Ca un gând al mării sfinte, reflectat de cerul cald
S'aruncat în depărtare . . .

. . . . . ,

Se 'nsercază... Nilul doarme şi ies stelele din strungă
Luna 'n mare îşi aruncă chipul şi prin nori le-alungă
Marea 'n fund clopote are care sună 'n orice noapte
(1872, II, 5—6; IV, 3—4; V, 1—2; XV, 1)

https://biblioteca-digitala.ro

ţilor graiului românesc, iar pe de alta, dovada vie a sfântului legământ, care-a nemurit viziunile-i unice prin sufletul poporului său.

Ca imagini marine, reţinem acele din evocarea bătrânului preot păgân :

Din ce în ce cântarea'n valuri ea tot creşte,
Se pare că furtuna ridică al ei glas,
Că vântul trece'n spaimă pe-al mărilor talaz
(*Strigoii*, 1878, XXVII, 1—3).

şi, dincolo de starea de suflet a eroului, Arald, căruia

Îi plac adânce cânturi, ca glasuri de furtună.
(Idem, XLIV, 2)

remarcăm, mai ales din ultima prezentare, halucinantă, a reginei dunărene, Maria, iubita lui, întoarsă din moarte prin vraja preotului păgân, versul de lilială prospeţime :

Şi'n ochii ei s'adună lumina sfintei mări
(Idem, XLVII, 2)

echivalând, singur, cât un poem de dragoste şi frumuseţe, ca un suprem acord, desprins din adâncul în care se adunau melodioasele clarităţi ale sufletului înamorat.

Din colecţia, îmbogăţită în cursul lecturii, a unor asemenea versuri unice, mai citãm :

Precum mişcă vântu'n cântec faţa mării de senin
(*La moartea Principelui Ştirbey*, 1869, I, 4)

O moartea-i un chaos, o mare de stele
(*Mortua, est*, 1866, IX, 1).

Sgomotul creştea ca marea turburată şi înaltă
(*Scrisoarea III*, 1881, 45).

ca şi neliniştea gamei lirice, din bucata cu acelaş titlu, datând din 1884, care începe, luminoasă:

*

https://biblioteca-digitala.ro

Din valurile vremii iubita mea, răsai

și se termină, sfâșietor :

Din valurile vremii nu pot să te cuprind —

ce-mi par dintre cele mai sugestive și largi incantații, improvizate pe o temă marină. Atâta delicatețe în veracitatea observației, atâtea desăvârșite nuanțe în redarea ei, singularizează aceste imagini din contextul lor și ele dăinuesc în amintire, așa cum, după ani și ani, îți revin, din concertele lui Schubert, acele mereu neuitate acorduri ale leitmotivelor sale, care, pline de puritate și expresie, ne mișcă până la lacrimi.

Ca exemplu, numai incidental, de efect ritmic, obținut printr'o admirabilă îmbrățișare fonetică, reținem :

Din Hotin și pân'la Mare
Vin Muscalii de-a călare,
Dela Mare la Hotin
Mereu calea ne-o ațin
(Doină, 1883, 5—8*)*

In clipele tragice ale vieții, asemuindu-se ostenitei păsări, care, rămasă în urmă, moare, singură, pe când perechea ei înaintează în stolul ce se pierde la orizont, poetul se vede în fața întristatului peisaj :

De câte ori, iubito, de noi mi-aduc aminte,
Oceanul cel de ghiață mi-apare înainte :
Pe bolta alburie o stea nu se arată,
Departe doară luna cea galbenă — o pată ;
Iar peste mii de sloiuri de valuri repezite
O pasăre plutește...
(De câte ori iubito, 1879, 1—6*)*

când, într'o atmoseră de însingurată tăcere și desorientare, comparabilă nețărmuritei întinderi a mărilor polare, el nu-și mai poate ascunde sentimentul amar al tragicului sârșit.

Socotesc interesantă apropierea pe care-am încerca-o, între acest fragment și alte două, din *Scrisoarea V și Odă :*

https://biblioteca-digitala.ro

Ce deosebire, între prima imagine, pur descriptivă, şi următoarele stilizări, profund intelectualizate, svonind încă melodia contemplaţiei către care, dincolo de timp şi spaţiu, năzuise visul creatorului de artă. Când el zice, de pildă, că vestita cetate e ca un gând al mării, reflectat de ceruri şi proiectat în realitate, îşi susţine, subteran, frumoasa imagine, presupunând importanţa pe care o acordă Mediteranei, prin intermediul Nilului, ca leagăn al civilizaţiei egiptene. Un poet modern zice, într'un anume fel, că cerul se oglindeşte în mare. Eminescu, însă, vede lucrurile altfel: Fluviul doarme, ies stelele din strungă, pe când luna se aruncă, fugărindu-le, în mare, printre nouri. Din această aparentă somnolenţă creatoare a Nilului, care e a poetului însuşi, par a se făuri astrele şi amestecul de cer şi apă al dinamicelor efecte lunare, când „regina nopţii", îşi mână norii pe-un fund de mare înstelată. De astă dată, se întâmplă că, plenitudinea şi logica emoţiei eminesciene, poate fi verificată printr'o identică exprimare, a unui alt poet de geniu, deşi de o cu totul altă natură, Arthur Rimbaud :

Elle est retrouvée
— Quoi ? l'Eternité.
C'est la mer melée
Au soleil
(Eternité, 1).

Fără să mai vorbim de clopotele mării, de cari pomenesc, în emoţionante pagini, încântătoarele *Amintiri din tinereţe* ale lui *Ernest Renan.*

In fragmentul de povestire : *Avatarii faraonului Tlà*, scrisă la aceeaşi epocă, întâlnim minunatele rânduri :

...sfânta şi limpedea mare îşi întinde pânzăriile transparente de azur sub luna, care'n înălţimea depărtată a cerului trece ca un mare măr de aur...

Cuvintele sunt aici ca nestematele care'şi retrimit, unele altora, împurpuratele jocuri de umede lumini.

Alteori, Eminescu ne pune în faţa unor bizare corespondenţe acuatice:

https://biblioteca-digitala.ro

Parisul arde'n valuri, furtuna'n el se scaldă,
Turnuri cu facle negre trăsnesc arzând în vânt —
Prin limbile de flacări, ce'n valuri se frământ'
Răcnete, vuiet de-arme pătrund marea cea caldă.
Evul e un cadavru Paris al lui mormânt.
(*Impărat și Proletar*, 1874, XXIV).

Sau revine cu o puternică privire asupra noianului lichid :

Scânteie marea lină și placele ei sure
Se mișc'una pe alta ca păturі de cristal
Prin lume prăvălite; din tainica pădure
Apare luna mare câmpiilor azure,
Implându-le cu ochiul ei mândru, triumfal.

Pe undele încete își mișcă legănate
Corăbii învechite scheletele de lemn;
Trecând încet ca umbre țin pânzele umflate
In fața lunei care prin ele atunci străbate
Și'n roată de foc galben stă fața-i ca un semn.

Pe maluri sdrumicate de aiurarea mării
Cesaru'ncă veghiază la trunchiul cel plecat
Al salciei pletoase și 'ntinse-a apei arii
In cercuri fulgerânde se pleacă lin suflării
A zefirului nopții și sună cadențat.
(Idem. XXXIII—XXXV).

E un peisaj în care primează descriptivul. Putem privi realizarea acestui pastel marin, izolat, ca fragment aparte din text și cu atât mai clară și impresionantă ne apare, atunci, în câteva trăsături de maestru, icoana eternei mări, cu fața veșnic brăzdată de valuri, de parcă ar fi vizibil sufletul cosmic în zâmbetul de frumusețe sau în crâncena furie a valurilor ei.

Incadrând, cu o rară virtuozitate, concepția vieții, astfel cum ea se resfrânge în simbolismul folkloric, marele poeme de inspirație populară ale poetului, *Strigoii*, *Călin*, *Luceafărul*, sunt, pe de o parte, mărturia cea mai de preț a frumuse-

https://biblioteca-digitala.ro

Știe oare ea că poate ca să-ți dea o lume'ntregă,
C'aruncându-se în valuri și cercând să te'nțeleagă
Ar împlea-a ta adâncime cu luceferi luminoși?
(1886, 81—83)

Jalnic ard de viu chinuit ca Nessus,
Ori ca Hercul înveninat de haina-i;
Focul meu a-l stinge nu pot cu toate
Apele mării.
(1886, III)

pe de o parte, pentru a contrasta jocul acestor diferite iconiri în luminata suferință a poetului și, pe de alta, spre a putea stabili o legătură temeinică între frecuența și valoarea ca atare a imaginelor în poetica eminesciană.

In *Rugăciunea unui Dac*, considerând spiritualitatea divină, din care toate au obârșit, intâlnim versul, pentru noi de categorică importanță :

Pe când nu era moarte, nimic nemuritor,
Nici sămburul luminii de viață dătător,
El singur zeu stătut-a nainte de-a fi zeii
Și din noian de ape puteri au dat scânteii
(1879, I, 1—2; II, 1—2)

Originea lumii și a vieții a fost și va rămâne atracția constantă a marilor cugetători și poeți. Eminescu, preocupat de acest mister al tuturor timpurilor, a reluat problema creațiunei într'una din cele mai însemnate poezii, *Scrisoarea I ;*

La'nceput, pe când ființă nu era, nici neființă,
Pe când totul era lipsă de viață și voință,
Când nu s'ascundea nimica, deși tot era ascuns...
Când pătruns de sine însuși odihnea cel nepătruns,
Fu prăpastie? Genune? Fu noian întins de apă ?
N'a fost lume pricepută și nici minte s'o priceapă,
Căci era un întuneric ca o mare fără rază
(41—17)

https://biblioteca-digitala.ro

Din sublinierile pe cari le-am făcut, se poate lesne vedea că, influențat de cosmogonia vedică, el admite concepția originii acuatice a universului. Episodul baterii mării de lapte, este simbolica poveste a esenței divine zămislită din acelaș noian al apelor. Viața însăși nu-i decât rezultatul mișcării divine exercitată asupra elementului lichid. Dincolo de teorie, versurile lui Eminescu, referitoare la nașterea universului, au o înaltă semnificație estetică, prin limpedea fantezie din care se desfășoară, ca și prin superlativele calități ritmice, cari fac să reziste, peste durată, încă vie, geniala trăire a unei milenare concepțiuni. Incursiunea noastră limitată nu ne permite să relevăm toate negrăitele frumuseți ale vecinicelor sale stihuri, dar și-a atins în bună măsură scopul, dacă ar determina recitirea acestor incomparabile poeme.

Unul din cele mai împlinite versuri din literatura română, este și cel, celebru, tot din Scrisoarea I;

Când plutești pe mișcătoarea mărilor singurătate!

(12).

în care se evoacă o întreagă stare sufletească, dela spaima originară la fremătul egal al nesfârșitei frumuseți.

Pentru valoarea și asociațiile pe cari le suscită notatorului, se cuvine să reproducem în întregime admirabilul peisaj lunar al mării:

Lună tu, stăpân'a mării, pe a lumii boltă luneci
Și gândirilor dând viață suferințele întuneci;
Mii pustiuri scânteiază sub lumina ta fecioară,
Și câți codrii-ascund în umbră strălucire de izvoară!
Peste câte mii de valuri stăpânirea ta străbate,
Când plutești pe mișcătoarea mărilor singurătate!
Câte țărmuri înflorite, ce palate și cetăți,
Străbătute de-al tău farmec ție singură'ți arăți!

(7—14)

Printr'o minunată inflexiune a versului — *stăpân'a mării* — poetul ne amintește de Marea lui Rodenbach, din *Cartea lui Iisus*. Pentru a egala numai descriptiv, în proză, aceste opt versuri, gândiți-vă la ce greutăți am fi expuși, când

https://biblioteca-digitala.ro

ele există, pentru totdeauna câștigate limbei și sufletului, la pragul cel mai de sus al poeziei române.

Suprema limpezime a cuvântului, o paradisiacă înflorire a imaginei, unite feericei fantezii și unui rar simț al formei poetice, constituie numai câteva din calitățile celei mai armonioase poeme eminesciene, *Luceafărul,* care, departe de a fi un basm admirabil versificat sau cântecul de iubire al poeziei însăși, înseamnă simbolica despărțire a poetului de condiția telurică a vieții noastre sentimentale, sărbătorită cu atâta strălucire, în *Călin.* Dacă era, Călin, un cântec de dragoste, Luceafărul este un imn al renunțării.

Cu toate că subiectul conferinței noastre nu presupune decât o sumară spicuire de imagini marine, vom încerca, printre aceste *membra disjecta,* să prindem măcar umbra incomparabilei capodopere.

Așa dar, prea frumoasa copilă de împărat, îndrăgind Luceafărul :

Privea în zare cum pe mări
Răsare și străluce,
Pe mișcătoarele cărări,
Corăbii negre duce.

(IV)

Urmând invocațiunii și dragostei :

El asculta tremurător
Se aprindea mai tare
Și s'arunca fulgerător
Se cufunda în mare ;

Și apa unde-au fost căzut
In cercuri se rotește,
Și din adânc necunoscut
Un mândru tânăr crește.

Ușor el trece ca pe prag
Pe marginea ferestii
Și ține'n mână un toiag
Incununat cu trestii.

https://biblioteca-digitala.ro

Părea un tânăr Voievod
Cu păr de aur moale,
Un vânăt giulgiu se'ncheie nod
Pe umerele goale.

Iar umbra feței străvezii
E albă ca de ceară —
Un mort frumos cu ochii vii
Ce scânteie'n afară.

— Din sfera mea venii cu greu
Ca să-ți urmez chemarea,
Iar cerul este tatăl meu
Și mumă-mea e marea.

Ca în cămara ta să vin,
Să te privesc de-aproape,
Am coborât cu-al meu senin
Și m'am născut din ape.
(1883, XIV—XX).

Nu știu dacă s'a remarcat că, în această primă a lui întruchipare, ca expresiune a unui pur elan, Luceafărul, asemeni anticei zeități a frumuseții, se naște din unda mării. De altfel, întreaga-i înfățișare, simbol al curăției lui sufletești, trădează apollinica perfecțiune divină. Ca fiu al soarelui și al nopții, în cea de a doua întruchipare, când desamăgirea îl încolțește, Luceafărul capătă un aspect mai mult marmorean; nu mai e decât umbra întâiei lui superbe învieri de dragoste. E de reținut că superlativul frumuseții, menținând mitul, se ivește și de astă dată din spuma valurilor. Intuiția poetică, nefiind decât forma superioară a adevărului, făcut-a cerul și marea părtașe la nașterea unei asemenea desăvârșite întruchipări.

Eminescu, neîntrecutul cântăreț, pentru care luna era, rând pe rând : *vatră de jăratic, al nopților monarc, stăpân'a mării, Doamna mărilor ș'a nopții,* intrând chiar, prin 1880, în titlul unui proectat volum: *Lumină de Lună,* a realizat, pe serafica ei coardă, adevărate virtuozități, versurile fiind doar aprinderea sufletului în jurul iradiantei perfecțiuni. Ca o variație pe o aceeași temă, avem strofa :

https://biblioteca-digitala.ro

Ea trebui de el în somn
Aminte să-și aducă
Și dor de-al valurilor Domn
De inim'o apucă

(XXVII)

Cititorul lui Eminescu nu vede, aici, decât forma lunară a luceafărului, care :

Dă orizon nemărginit
Singurătății mării.

Și adaogă tânăra domniță :

Și tainic genele le plec,
Căci mi le umple plânsul,
Când ale apei valuri trec
Călătorind spre dânsul.
. . . . . .
Un cer de stele de desubt,
Deasupra-i cer de stele —
Părea un fulger'ntrerupt
Rătăcitor prin ele.

(LIX, 1-2 ;LX ; LXVII)

epiloghează poetul, contemplând imensitatea cerului cufundat în mare. Asistăm, mai întâi, la umanizarea elementului astral și, abia în al doilea rând, la transmutarea lui, ceeace reclamă un îndoit și uriaș efort de contemplație.

In disertația filosofică, ținută Luceafărului spre a-l convinge de soarta precară ce îl așteaptă ca pământean, zis-a Domnul, referindu-se la oameni :

Ci numai doar dureaz'ă'n vânt
Deșerte idealuri —
Când valuri află un mormânt
Răsar în urmă valuri.

(LXXVIII)

In paranteză, menționăm că Eminescu reia de mai multe ori ideia destinului uman, grefată pe analogia succesiunei valurilor. Referindu-se la inegalitatea destinului individual în lume, poetul recurge a imaginea marină :

Ce-o să-i pese soartei ce vor ei și ce gândesc ?
Ca și vântu'n valuri trece peste traiul omenesc.

(Scrisoarea I, 95-96)

https://biblioteca-digitala.ro

pe care o vom regăsi, amplificată, în tematica postumei *Dintre sute de catarge.*

Apoi :

Căci a voastre vieți cu toate sunt ca undele ce curg,
Veșnic este numai râul : râul este Demiurg.
(*Scrisoarea IV*, 103-104)

Ce e val ca valul trece
(*Glossa*, 1884, 6)

Se pare cum că alte valuri
Cobor mereu pe-același vad
(*Cu mâne zilele-ți adaogi*, 1884, III, 1-2)

Și de-i vremea bună, rea
Mie-mi curge Dunărea.
Numai omu-i schimbător,
Pe pământ rătăcitor,
Iar noi locului ne ținem,
Cum a fost așa rămânem :
Marea și cu râurile,
Lumea cu pustiurile,
Luna și cu soarele,
Codrul cu izvoarele.
(*Revedere*, 1879, 7)

Inchidem paranteza.

Și continuă Domnul :

Vrei să dau glas acelei guri,
Ca dup'a ei cântare
Să se ia munții cu păduri
Și insulele'n mare ?
. . . . . .
Iți dau catarg lângă catarg,
Oștiri spre a străbate
Pământu'n lung și marea'n larg,
Dar moartea nu se poate...
(LXXXII, LXXXIV)

https://biblioteca-digitala.ro

Apoi, pe când :

Răsare luna liniştit
Şi tremurând din apă
(LXXXVII, 3-4)

desvăluindu-i legătura dintre Cătălin şi Cătălina (numirea feminină înseamnă aducerea la un numitor comun şi indică trivializarea erotică), Luceafărul, convins de inutilitatea marei sale aspiraţiuni :

..tremură ca alte dăţi
In codri şi pe dealuri,
Călăuzind singurătăţi
De mişcătoare valuri :

Dar nu mai cade ca'n trecut
In mări din tot înaltul —

ci aruncă îndrăgostiţilor celebra apostrofă :

— „Ceţi pasă ţie, chip de lut,
dac'oiu fi eu sau altul

Traind în cercul vostru strâmt
Norocul vă petrece,
Ci eu în sfera mea mă simt
Nemuritor şi rece".
(LCVII, 3-4 ; XCVIII)

prin care orgoliul geniului a ştiut să triumfe, asupra unor dureroase experimentări sentimentale, regăsindu-se, *nemuritor şi rece*, în înseninarea olimpică a renunţării. Dar e şi o umbră de regret în această înaltă crucificare.

S'ar putea ridica unele obiecţiuni cu privire la valoarea marină a sonetului *Veneţia*, întemeiate pe considerente, mai mult sau mai puţin probabile, trase din analiza acestui poem, care ar vădi preocupări mult mai înalte decât descripţia încântătoarei plutiri adriatice :

S'a-stins viaţa falnicei Veneţii
N'auzi cântări, nu vezi lumini de baluri ;
Pe scări de marmură, prin vechi portaluri,
Pătrunde luna, înălbind pereţii.

Biblioteca Ateneului Român
https://biblioteca-digitala.ro

Okeanos se plânge pe canaluri...
El numa'n veci e'n floarea tinereții,
Miresei dulci i-ar da suflarea vieții,
Izbește'n ziduri vechi, sunând din valuri.

Ca'n țintirim tăcere e'n cetate.
Preot rămas din a vechimii zile,
San Marc sinistru miezul nopții bate.

Cu glas adânc, cu graiul de Sibile,
Rosteste lin în clipe cadențate:
Nu'nvie morții — e'n zadar, copile!

(1884)

In adevăr, deși cuatrenul al doilea fixează atmosfera de ansamblu, ca o slăvire a cetății antice, care, prin dogele ei, se logodea pe veci cu Adriatica, peisagiul, de incontestabilă natură marină, e numai fundalul de reprezentare a unor amare simțăminte și idei ce întovărășesc eterna cădere a lucrurilor și a vieții, constituind, după cum am văzut și până aici, motivul de predilecție al poeticei eminesciene. Incât, chiar adiacentă dacă ar fi între puținele marine citate, celebritatea acestui sonet justifică integrarea lui în tabloul marilor imagini pelagice.

De atlfel, se pare că marea corespunde concepției pesimiste, care străbate opera de maturitate a poetului. Din această epocă datează cunoscutele sale poezii: *Mai am un singur dor, Nu voiu mormânt bogat, De-oi adormi și Iar când voiu fi pământ,* tuspatru variantele aceleeași teme poetice fiind excepțional de reușite în redarea tristeții care, atunci, pustia vieața scriitorului. Mulți cred că forma unei poezii depinde numai de inspirația momentului și de talent, poetul fiind hărăzit să cânte cu ușurință, ca privighetoarea. Cazul de față este un exemplu tipic pentru a pune în lumină un al treilea element, fără de care strălucirea celor două nu poate fi realizată: munca de atelier a meșteșugarului, pentru obținerea formei optime, căci, spre deosebire de ceeace-i natural tuturor privighetoarelor, numai unii oameni învață cu succes arta cântecului. Din comparația variantelor, putem aprecia efortul creator, către perfecțiune, al unei poezii ce numără patru ver-

https://biblioteca-digitala.ro

siuni, distincte, de vreme ce în fiecare, prin simpla intervertire a ordinei versurilor sau printr'o schimbare de cuvânt ce ni s'ar părea neinsemnată, euritmia întregului poem se transformă şi, chiar dincolo de variaţia muzicală, pare că se opreşte la o formă mereu reînnoită, care e şi nu e comună tuturor, aşa precum, în muzică, *fuga* tematică contribuie la împlinirea centrală. Totuşi, cea mai frumoasă e *Mai am un singur dor:*

Mai am un singur dor:
In liniştea serii
Să mă lăsaţi să mor
La marginea mării;
Să-mi fie somnul lin
Şi codrul aproape,
Pe'ntinsele ape
Să am un cer senin.
Nu-mi trebuie flamuri,
Nu voiu sicriu bogat,
Ci-mi împletiţi un pat
Din tinere ramuri.

Şi nime'n urma mea
Nu-mi plângă la creştet,
Doar toamna glas să dea
Frunzişului veşted.
Pe când cu sgomot cad
Izvoarele'ntr'una,
Alunece luna
Prin vârfuri lungi de brad
Pătrunză talanga
Al serii rece vânt,
De-asupră-mi teiul sfânt
Să-şi scuture creanga.
Cum n'oiu mai fi pribeag
De-atunci înainte,
M'or troeni cu drag
Aduceri aminte.
Luceferi, ce răsar
Din umbră de cetini,
Fiindu-mi prieteni,

https://biblioteca-digitala.ro

O să-mi zâmbească iar.
Va geme de patemi
Al mării aspru cânt...
Ci eu voi fi pământ
In singurătate-mi

(1884)

Este întoarcerea poetului, ca'ntr'un refugiu suveran, la simplicitatea poporană, de care se apropie cu o îndrăgostită virtuozitate.

Cu intuiția sigură a marilor chemați, presimțindu-și sfârșitul și privind perspectiva îndurerată a vieții lui, poetul e dornic de liniștea blând ocrotitoare a morții, când tot ce a găsit el mai armonios în viață îi va fi dăruit : cerul senin pe'ntinsele ape și șopotul isvoarelor, foșnetul frunzelor veșted, luna peste vârfuri lungi de brad și sunetul de talangă prin vântul rece al serii, teiul sfânt, luceafărul și, cine știe, proprii-le-i aduceri aminte. Toate aceste mari motive se grupează, în Mai am un singur dor, într'o viziune marină, reliefată de versurile :

. . . . . .
La marginea mării
. . . .
Pe'ntinsele ape
. . . . . .
Al mării aspru cânt

E interesant de observat că, accentul acestor motive preferate, cade pe versul :

Fiindu-mi prieteni,

pentru a releva și mai mult covârșitoarea importanță pe care o are pentru poet, arta, echivalentul etern al frumuseții.

Dincolo de norma estetică, poetul consideră, în finalul poeziei, inutilitatea trecătoarei vieți :

Ci eu voiu fi pământ
In singurătate-mi.

Sau, cum a spus, superb, altundeva :

Și când se va întoarce pământul în pământ
Au cine o să știe de unde-s, cine sânt ?
(Despărțire, 1879, 23-24)

https://biblioteca-digitala.ro

Ultima variantă, *Iar când voiu fi pământ*, precizează dureroasa resemnare în fața destinului pe care geniul său îl întrezărea :

Iar când voiu fi pământ,
In liniștea sării,
Săpați-mi un mormânt
In marginea mării.
(1884,I)

In versurile-i scurte curg valurile negrei melancolii. Poetul e purtat de propria lui durere — *pe-adâncile ape.*

Vor arde'n preajma mea
Luminile'n dealuri,
Izbind s'or frământa
Eternele valuri.
(Idem, VIII)

Viața, pe care poetul o cântă și, în fond, o îndrăgește, rămâne în urmă și-i va priveghea mormântul, iar tristețea de căpătâi e tocmai această chinuitoare trecere a lui pe lângă eternitatea vieții :

Mormânt făr'de noroc
Și fără de prieteni
(Idem, X 3-4)

Pline de un sentiment amar, sau, cum ar fi zis el însuși, de un *farmec dureros*, poeziile acestea au dus la o realizare platonică a dorinței celui mai mare poet al nostru, căci bronzul lui Eminescu privește, nu de mult, *nepăsător și rece, eternele valuri* ale Mării Negre, la Constanța.

După 1883, inseninarea cântecului predomină din ce în ce mai mult tristețea versului eminescian. G. Ibrăileanu, unul din cei mai emeriți comentatori, a insistat, în amănunt, asupra naturii muzicale a poeziilor scrise în această epocă. Mai toate bucățile din ciclul postumelor, dintre cari am reținut numai cele cuprinse în edițiile Maiorescu și Constantin Botez *(Stelele 'n cer, Rugăciune, Oricâte stele, Apari să dai lumină* și *Dintre sute de catarge)*, se impun printr'un fel de cadență inte-

https://biblioteca-digitala.ro

rioară, ce valorifică în mod original mai ales nuanțele sonore ale limbajului poetic.

Astfel, *Stelele'n cer*, în primele 5 strofe, e una din cele mai caracteristice și subtile armonizări ale graiului românesc:

Stele'n cer
De-asupra mărilor
Ard depărtărilor,
Până ce pier.

După un semn
Clătind catargele
Tremură largele
Vase de lemn ·

Niște cetăți
Plutind pe marile
Și mișcătoarele
Pustietăți.

Stol de cocori
Apucă'ntinsele
Și necuprinsele
Drumuri de nori.

Sboară ce pot
Și-a lor întrecere,
Vecinică trecere —
Asta e tot...

Ai crede că e numai schema unei poezii. Lectura atentă desvăluie, însă, adevărate comori stilistice, în melodica susținere pe o variație ritmică de 4 și 6 silabe.

Pentru prima dată, îmi pare că citesc o poezie în care cuvintele, schimbându-și, într'un mod miraculos, sensul lor obișnuit, s'au volatilizat în cântec. Rimele feminine, mai ales răsfrâng, dincolo de conținut, nenumărate ecouri — de cântec, de vis? — pe cari sufletul fiecăruia, înminunat, poate glossa în voie irealele înfloriri și incantații ale versului. Un exemplu luminos îl constituie, în special, a doua strofă:

https://biblioteca-digitala.ro

După un semn
Clătind catargele
Tremură largele
Vase de lemn.

Aci, substantivul și adjectivul, numeralul, verbul, prepoziția însăși, se prezintă altcum decât în viața de toate zilele, impasibil gramaticală. Cât de departe suntem de frumusețea emoțională și, totuși, ce înaltă frumusețe în acest lirism mintal al contemplației pure, care înviază din materialitatea cuvintelor, depășindu-le, acel halo de vibrantă și unduitoare lumină spirituală, a desăvârșirii.

Un paralelism, de mândrie pentru literatura românâ, poate fi stabilit între aceste versuri și *Le cantique de Saint-Jean* de *Malarmée,* ambele compuse după 1880. Doi mari poeți, atât de diferiți prin concepțiile și structura artei lor, se întâlnesc, de-asupra diferențierelor, unde geniile, prin supranaturalul vecinic înnoitelor cuvinte, întercepteză crâmpeie din armonia sferelor divine.

Simple sunt vorbele, și mai simple mijloacele. De o parte, stelele, marea, câteva vase, un stol de cocori. De alta, poetul. Te miri cum, din jocul de migală al artei, înflorit-au atâtea frumusețe din magica schematizare a limbajului comun.

Sonetul *Oricâte stele,* ca și *Stelele'n cer,* pune problema capitală a morții, indiferentă în fața imensității universale sau a nimicniciei omenești. In enunțarea primului cuatren, distingem, ca un reflex al problemei, neînțelesul și neîncetatul dinamism marin:

Oricâte stele ard în înălțime,
Oricâte unde-aruncă'n față-i marea,
Cu-a lor lumină și cu scânteierea
Ce-or fi 'nsemnând, ce vor, nu știe nime.
(I)

Regăsindu-și, în credință, hieratica icoană a idealului pierdut, Eminescu compune una din incontestabilele sale capodopere, *Rugăciune,* publicată postum în ediția IV Maiorescu, la 1892 :

https://biblioteca-digitala.ro

Rugămu-ne'nduărilor
Luceafărului mărilor,
Din valul ce ne bântuie
Inalță-ne, ne mântue,
Privirea adorată
Asupra-ne coboară,
O maică prea curată
Și pururea fecioară
Marie.

Opt versuri ajung să îngenunchie înzilita înfrângere a unei vieți, care se dovedise străină celor pământești, pentru ca poetul să-și regăsească, însfârșit, invocând cereasca ocrotire, acea superbă liniște creștină, când moartea e o dăruire, întru divinitate, a trecerii prin univers.

Desprindem, din *Apari să dai lumină*, involburata compa-

Precum corăbii negre se leagănă de vânt
Cu pânzele-atârnate departe de pământ,
Cum între ceriu și mare trec păsările stol,
Trec gândurile mele a sufletului gol,
Intind ale lor aripi spre negre depărtări...
Tu nu mai ești în visu-mi luceafărul pe mări.
(IX)

Construită pe o admirabilă succesiune de 11 strofe, a căror independență formală e străbătută de firul unei identice imprecații emoționale, *Apari să dai lumină* se menține la un nivel ridicat, printr'o savantă utilizare a refrenului. A noua ei strofă, rezistă și unei analize izolate, ca un mic poem ce-ar zugrăvi atmosfera de nostalgică tristețe a largului, înseninat de amintirea ființei iubite, spre care converg, deopotrivă, durerile și visul celor plecați.

Din antologia mării, nu pot fi omise filosoficele stihuri: *Dintre sute de catarge*

Dintre sute de catarge
Care lasă malurile.
Câte oare le vor sparge
Vânturile, valurile?

https://biblioteca-digitala.ro

Dintre păsări călătoare
Ce străbat pământurile,
Câte-o să le le'nece oare
Valurile, vânturile?

De-i gonı fie norocul,
Fie idealurile,
Te urmează în tot locul
Vânturile, valurile!

Ne'nţeles rămâne gândul
Ce-ţi străbate cânturile:
Sboară vecinic, îngânându-l
Valurile, vânturile!

Marele poet nu face decât să înlănţue asociaţia de idei, cu un admirabil leimotiv marin, care prelungeşte, ca un ecou, lirismul tristeţii sale şi constitue, în acelaş timp, gradaţia poemului.

Corăbiile, păsările călătoare, oamenii şi chiar gândurile poetului, sunt vecinic în voia soartei, simbolizată, aici, de vânturile şi valurile mării. Dar, pe când existenţa însăşi a vietăţilor şi lucrurilor acestea, este supusă, pe rând, desagregării şi morţii, doar cânturile poetului îi supravieţuiesc, de-apururi îngânându-l, în vânturile şi valurile marine. Dacă vieaţa poetului poate dispare, asemeni celorlalte fiinţe şi lucruri, ca un concept trecător al materialităţii ei, spiritul său se integrează în natura pe care atât de frumos a tălmăcit-o în nepieritoare versuri. Deaceea, pe când toate trec, iar gândurile artistului stăruie neînţelese în lume, elementele naturii — vânturile, valurile — singure imanente, îngână încă trista melodie, pe care şi el, altă dată, a interpretat-o în cântecele lui. Acolo numai, în sfera spirituală, rezidă cosubstanţialitatea eternităţii poetului.

Incheind acest mic studiu, vom zice, parafrazând un cunoscut adagiu, că, mereu mai strălucită, poezia română este un dar al lui Eminescu.

Oamenii aleşi, aşa cum i-au înţeles *Plutarh* şi *Carlyle*, întocmai ca elementele binefăcătoare ale naturii pogoară,

https://biblioteca-digitala.ro

prin activitatea şi operile lor, harul Domnului pe pământ. Prezenţa acestor exemplare cosmice schimbă radical faţa lucrurilor asupra cărora îşi revarsă specifica influenţă. Îi întâlnim în toate domeniile şi în toate locurile. In ştiinţă ei au pătruns tainicele legi ale firii, în filosofie le-au dat un înţeles şi au proslăvit, în artă, frumuseţile lor.

Cu preţioase informaţii asupra lucrului de atelier, vădind la tot pasul uimitoarea lui cultură iluminată de prodigioase idei, comentarele ultimelor ediţii critice eminesciene ne-au ous în prezenţa unor mari preocupări şi proiecte, întemeiate pe o profundă înţelegere şi pe o viziune cosmică a vieţii. Sunt poemele *Panorama Deşertăciunilor* şi *Gemenii*, pe care, netermindu-le şi simţindu-şi aproape fatala întoarcere, cu o genială prevedere Eminescu le-a risipit, fragmentar, în Nilul, Rugăciunea unui Dac, Scrisori etc. Dacă împrejurările i-ar fi îngădui să închege într'un univers poetic această puzderie lactee a creaţei sale, fără îndoială că literatura română ar fi fost dăruită cu o operă de proporţie universală, în genul lui Hamlet, Faust sau Tragedia Omului.

Dar el a nemurit virtualităţile sufletului românesc, înflorind frumuseţile slovei şi ale sufletului, intr'o expresiune splendidă şi unică a mâhnirilor şi bucuriilor noastre din veacuri: şi-a făurit, ascultând şi meditând creaţia populară, o limbă proprie concepţiilor sale literare; a şlefuit, ca nimeni altul, toate bătrânele voroave, încrustându-le, apoi, ca pe nişte nestemate, în neasemuitele salbe ale stihurilor sale; ne-a ridicat versul şi graiul până la universalitate.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

BIBLIOTECA ATENEULUI ROMÂN

1. C. PRODAN, *Ateneul Român şi menirea lui în cultura românească.* Conferinţă, 1935.
2. C. PRODAN, *Mişcarea artelor plastice de după războiu.* Prelegeri la Universitatea Ateneului.
3. GH. ADAMESCU, *Viaţa cuvintelor.* Prelegeri la Universitatea Ateneului, 1930.
4. AL. BORZA, *Câmpia Ardealului.* Conferinţă, 1936.
5. Dr. IULIU HAŢIEGANU, *Importanţa socială a boalelor de inimă.* Conferinţă, 1936.
6. I. SIMIONESCU, *Energii române în străinătate.* Conferinţă, 1936.
7. CONST. KIRIŢESCU, *Momente din istoricul şi evoluţia educaţiei fizice.* Prelegeri la Universitatea Ateneului, 1936.
8. ŞTEFAN C. IOAN, R. D. ROSETTI, C. PRODAN, *Comemorarea vechilor ateneişti V. A. Urechia şi Al. Odobescu,* 1936.
9. DR. C. BACALOGLU, *Frederic Chopin şi Eminescu.* Conferinţă, 1936.
10. C. PRODAN, *Constantin Esarcu.* Biografie urmată de mai multe din discursurile lui.
11. C. PRODAN, *G. Demetrescu-Mirea.* Conferinţă, 1937.
12. AL. BORZA, *Basarabia noastră.* Conferinţă, 1937.
13. I. SIMIONESCU, *Bogăţii irosite.* Conferinţă, 1937.
14. C. PRODAN, *Sculptura, pictura şi gravura românească.* Prelegeri la Universitatea Ateneului, 1937.
15. C. PRODAN, *Ustensilele, mobilierul şi obiectele de artă româneşti.* Prelegeri la Universitatea Ateneului, 1938.
16. ŞT. C. IOAN, *Cele două Uniri.* Conferinţă, 1937.
17. Dr. C. POENARU-CĂPLESCU, *Construcţiunile, accidentele şi sănătatea publică.* Conferinţă 1938.
18. ROMULUS SEIŞANU, *Istoria frontierelor.* Conferinţă, 1939.
19. VICE-AMIRAL I. BĂLĂNESCU, *Eroismul ştiinţific în expediţiunile polare.* Conferinţă, 1939.
20. GH. C. DRAGU, *Criza economică şi criza morală.* Prelegeri ţinute la Universitatea Ateneului Român, 1935.
21. CONST. KIRIŢESCU, *A 19-a bătălie decisivă din Istoria Lumii.* Conferinţă, 1939.
22. N. I. HERESCU, *Necesitatea clasicismului.* Conferinţă,1939.
23. MIHAIL MORA, *Administraţia la strămoşii noştri Romani.* Conferinţă, 1939.
24. I. PETROVICI, *Dincolo de zare.* (Problema supravieţuirii în cadrul criticei filosofice). Conferinţă, 1939.
25. I. A. BASSARABESCU, *O scriitoare necunoscută din epoca Unirii Principatelor.* Conferinţă, 1940.
26. C. PRODAN, *Imbrăcămintea, podoaba şi frumuseţea fizică românească.*
27. CONST. KIRIŢESCU, *O mare personalitate morală: Carol I, Regele Intemeietor.* Conferinţă, 1941.
28. CONST. KIRIŢESCU, *Bătrâneţe şi intelectualitate.* Conferinţă, 1943.
29. I. GR. PERIEŢEANU, *Spicuiri marine în poezia eminesciană.* Conferinţă, 1942.

---

c. 13.791

PREŢUL LEI 10

https://biblioteca-digitala.ro